NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 1.

JOS. ZUBATÝ:

MUSITI.

Stará bolest našeho spisovného jazyka je sloveso *musiti*. Víme, a snad ani nikdo o tom nepochybuje, že pochází z němčiny (něm. müssen), a přece je to slovo, bez něhož se obejíti nedovedeme. Od nejstarších dob je nalézáme v památkách našeho písemnictví. V nejstarších památkách je vidíme v zápase se slovesem *drbiti*, zejména v Dalimilově kronice několikrát doloženým, jež však brzy zaniklo (pozdější opisy Dalimila obyčejně nahrazují zastaralé »drbiti« slovesem »musiti«), ale také pochází z němčiny (dürfen; toto sloveso původně znamenalo »býti v bídě, míti nezbytnou potřebu«, a ještě v střední horní němčině znamená m. j. i »musiti«). Nalézáme je po celém našem jazykovém území, mimo ně i v polštině, v lužičtině horní i dolní, v ukrajinštině a běloruštině.

Pro pojem »musiti« jazyky slovanské, jako vůbec jazyky indoevropské, neměly původně zvláštního slova. Původně se tento pojem vyjadřoval slovesem »býti« s neurčitým způsobem anebo později také slovesným jménem přídavným, odvozeným z neurčitého způsobu (»příčestím nutnosti, gerundivem«); ale časem se v jazycích indoevropských dostavuje potřeba, míti sloveso zvláštní, jako jsou nebo časem vznikají zvláštní slovesa pro pojmy »chtíti, moci, smíti« a pod. Němčina si pomohla tak, že ve významě »musiti« začala užívati sloves, jejichž význam byl původně hmotnější: dürfen, müssen (müssen znamenalo původně »míti k něčemu místo, možnost, náležitost« a pod.); čeština si beze všeho osvojila slova německá. To je věc v jazykových dějinách častější, než si býváme vědomi. Něm. *Reich* je slovo původu keltského, naše slovo *říše* pochází z tohoto slova německého, a sotva se komu uzdá, že by Němci měli svou říši jmenovati jinak než

Deutsches »Reich« a že bychom my neměli mluviti o německé »říši«. Německé sloveso *haben* (slovo společné všem Germánům) zní ku podivu podobně s lat. *habêre*. Sloveso »míti« také scházelo v slovníku indoevropského prajazyka (tento pojem se vyjadřoval slovesem »býti« s 2. pádem jména majetníkova) a je zajímavo pozorovati jednotlivé jazyky indoevropské, jak si pomáhaly, když pocítily jeho potřebu: řečtina má slovo, jež znamená vlastně »zmáhati, ovládati«, latina slovo příbuzné bezpochyby se staroind. slovem znamenajícím »hrst, ruka« (i v slovanských jazycích jsou asi slova téhož kořene, jako sloven. habať »chápati rukou«, příbuzné je asi i něm. Gabel »vidlice, t. j. nástroj k chápání«), v litevštině je slovo znamenající vlastně »svírati (rukou)«, naše »míti (jmieti)« patří k slovesu jmouti (stč. jieti) a znamená »míti uchopeno«. A něm. haben? Němečtí filologové se namáhají vyložiti toto slovo jako slovo původem germánské, ale nedaří se jim to (aspoň není výkladu tak přesvědčivého, aby dovedl nalézti obecný souhlas), a jsou i lidé, kteří mají za možné, že si staří Germáni toto slovo osvojili z latiny. Dejme tomu, že toto mínění na konec zvítězí: dovede si kdo pomysliti, že by se jazyky germánské tohoto slova vzdaly, že by se ho mohly vzdáti, protože je snad nebo beze snadu původu negermánského?

Cizí slovo je v jazyce jako cizí těleso v živém organismu; je jen na prospěch jazyka, může-li se cizího slova včas zbaviti. Ale jako nelze beze všeho zbaviti strom kamene, který je v něm zarostlý, tak bývá nemožno zbaviti jazyk cizího slova, které se stalo jeho pevnou a podstatnou součástí, které vývojem jazyka nabylo v duši člověka jazykem tím mluvícího místa stejného se slovy domácími. A kdyby šlo při slově *musiti* o nějaký věcný pojem, jako je na př. pojem »říše« a četné ty pojmy jiné, o nichž víme nebo nevíme, že je vyjadřujeme slovem cizím! Vždy je možno, že takový sebe starší přistěhovalec přece bude vytlačen slovem novým; jak se na př. zúžilo pole, na němž žilo slovo »říše«, tím, že jsme v nové době poskytli domovského práva slovu »stát«, slovu zase cizímu! Ale jinak je při slovese, které si jazyk vzal z jazyka cizího z potřeby vnitřní, při slovese jako »musiti«, kterého jazyk potřeboval, aby jím doplnil řadu sloves, jako jsou slovesa míti (mám dělati), chtíti, smíti, moci a pod., sloves, jež vyjadřují rozdíly tak těsně sdružené s jiným dějem slovesným, že bývají vyjadřovány i jen zvláštními tvary na slovese tohoto jiného děje. Jsou jazyky, které dovedou představu »chci jísti«, »mohu jísti« a pod. vyjádřiti zvláštním tvarem (»způsobem«) slovesa »jísti« (proto slovesům »chtíti, moci« a pod.

říkávají »slovesa způsobová, modální«), a i představa »musím jísti« bývala vyjadřována bez slovesa »musiti«; proto jsou slovesa »způsobová« něčím, co zasahá příliš hluboko do stavby jazyka, aby to mohlo býti z něho snadně odstraňováno. O slovese *musiti* to bylo řečeno již IV, 249, ale jen mimochodem; je to otázka jistě dosti důležitá, abychom se k ní vrátili znova.

Podle významu slovesa *musiti* samého jest patrno, že by mohlo býti plně nahrazeno jen zase nějakým způsobovým slovesem. Vždyť proto právě náš jazyk sáhl po slovese cizím, že nějakého slovesa tohoto významu potřeboval, svého pak neměl a utvořiti si nedovedl. Jak jsme viděli, není v této příčině mezi jazyky slovanskými sám; přidáváme, že stč. *drbiti* »musiti«, o němž jsme se výše zmínili, má bratra v horluž. *dyrbjeć*, dolluž. *derbjeś* (sama okolnost, že čeština a lužičtina mají po dvou cizích slovech na vyjádření téhož pojmu, svědčí, jak pociťovaly potřebu takového slovesa). Jsou jazyky slovanské, které si dovedly pomoci ze svého; v srbštině, charvátštině a slovinštině je s významem »musiti« sloveso *morati*, jehož původ hledají v tvaru more z pův. može (= může). Kdyby některé z našich nářečí mělo domácí sloveso téhož významu, snad by bylo lze nahraditi jím německé *musiti*. Ale není takového slovesa, a mělo-li by býti cizí slovo vypuzeno něčím domácím, musil by někdo skutečnou domácí náhradu vymysliti. Snad něco jako srb., slovin. morati, tedy snad mohati nebo možati, možeti? Je naděje, že by se takový umělý výtvor v kterém skutečném a živém jazyce mohl ujmouti? A jiné náhrady, které byly nabízeny, nehovějí potřebě jazyka, míti skutečné sloveso; proto nemají přes dobrou vůli našich spisovatelů ve skutečném jazyce úspěchu. Ale podíváme se na ně zblízka.

1. *Jest (mi) něco udělati.* Že infinitiv se slovesem »býti« je prastarý způsob, jímž se vyjadřuje možnost, vhodnost, záhodnost nebo i nutnost nějakého děje, je věc nepochybná. Věty takové byly již v prajazyce, nalézáme je v církevní slovanštině a měrou větší nebo menší v ostatních jazycích slovanských. Z části i v češtině. Posud máme v Čechách věty jako »jest slyšeti hudbu, jest viděti Sněžku« (a nutíme se, abychom tento prastarý způsob mluvení vytlačili způsobem pozdějším, v. III, 307); na Moravě jsou takovéto věty hojnější (v. na př. Bartošův Dial. slovn., 32), zejména také s významem povinnosti nebo nutnosti, jichž v Čechách dnes hrubě není, a bývaly takové věty i v Čechách, jak viděti na př. z dokladů v Starč. slovn. 1, 130, u Kotta 1, 1087 a j. Kdyby nešlo o náš knižní jazyk, řekl bych, že věty jako »jest mi jíti domů, jest mi psáti úlohu« a pod. znějí dnes Čechovi

(i Moravanovi) cize; ale vím, to že by u nás bylo právě doporučením, aby se tak psalo. Jsou však i jiné věci, které se mi zdají býti na překážku, abychom neprohlašovali tento způsob za vhodnou náhradu slovesa *musiti.*

Předně: nalézáme takové věty v dokladech z nové doby (ovšem mimo doklady sestrojené podle brusů) obyčejně bez 3. pádu osoby, jež by mohla, měla atd. něco dělati; jsou to obyčejně věty obecného smyslu, beze vztahu k určité osobě. Nalézáme ovšem také věty jako mor. »bylo vám tam nechodit« (neměli jste tam chodit), »bylo tobě, Andulinko, nespať«, »bylo by mně, bylo procházat sa po ní« (po zahrádce; měla bych se po ní procházet); zvláště v starší češtině jsou dosti časté, na př. »mněť jest s tohoto světa sníti« (= sejíti), »když bieše (= bylo) Ježíšěvi jatu býti« a pod. (Staroč. slovn. 1, 131). Ale přece je patrná snaha v jazyce, spokojovati se větami bez podmětu neurčitého způsobu, jako mor. »to světlo bylo by zhasit, bylo by tam it«, proti níž by se stavělo naučení, že tak máme psáti místo »musiti« všude.

Ale mnohem více váží druhá věc. *Toto spojení neurčitého způsobu s »býti« neodpovídá zpravidla našemu »musiti«, nýbrž našemu »míti«.* Překládejme jen Bartošovy moravské doklady: »je to kopat včil lebo pozděj« (má se to kopat teď nebo později), »bylo by tam it« (mělo by se tam jít), »to světlo bylo by zhasit« (mělo by se zhasiti), »ešče je okna umývat« (ještě máme okna umývat), »tehdy bylo chodit, dyž sem byla pannú« (tehdys měl chodit) atd. Anebo stč.: »když bieše Ježíšěvi jatu býti, káza (= kázal) Petrovi a Janovi do Jeruzaléma jíti« (když měl býti jat), »protož lidem jest věděti a vždy na to péči jmieti (= míti), aby staří jako děti vžda (= vždy) smrt jměli na paměti« (mají věděti) atd. Jen výjimkou najdeme i doklady, kde my bychom měli říci »musiti«; a to ještě jsou, pokud vidím, doklady, v nichž nejde tak o *mravní nebo právní povinnost* závislou přece také na vůli osoby, o niž jde, nýbrž o *přirozenou nutnost*, o něco, co by se státi musilo, i kdybychom se vzpírali jak chtěli. Sv. Prokop, jemuž Bůh zjevil blízkou smrt, říká komusi »milý synu, mněť jest s tohoto světa sníti« (musím s tohoto světa sejíti; ale mohli bychom říci i »mám sejíti«); Veleslavín píše »všechněmť jest jednou zemříti«. Nemusím vykládati, že není jedno, řekneme-li »mám to udělati« či »musím to udělati«; vždyť mohu na př. říci »mám tam jít, ale nemusím«. Ze Slavičinského má Bartoš větu, z níž dobře vycíťujeme rozdíl mezi »míti« a »musiti«: »Dyž bylo nošu zdvihnúť (když se měla zdvihnouti nůše), to mosél Mach jí pomocť«.

Z toho ovšem vidíme, že »jest (mi) udělati« není totéž, co »musí se (musím) udělati«, anebo aspoň, že »jest (mi) udělati« aspoň může také znamenati »má se (mám) udělati«. A to je význam již starý; podíváme-li se na př. na Miklosichovy doklady z církevní slovanštiny (Vergl. gramm. 4, 859), vidíme totéž; čteme tam na př. věty »kako to jest razuměti« (jak se tomu má rozuměti?), »čto mi jest i vněšnim suditi« (proč já mám i ty, kteříž jsou vně, souditi? 1. Kor. 5, 12 Kral.) atd. A to byla asi také druhá příčina, proč potřebovala čeština jiného způsobu, jak vyjadřovati pojem »musiti«. Našla si jej, jak dovedla; a dnes, po šesti, sedmi stoletích bychom jí jej měli zapovídati? Jak jazyk známe, víme ovšem, že zápověď bude asi marná; ale není i taková zápověď ochuzování a mrzačení našeho tak těžce zkoušeného jazyka?

2. *(Jest) dlužno něco udělati.* To je rusismus, jak bylo řečeno již IV, 249; a my, třebas rádi uznáváme, že se z ruštiny často lze poučiti, co je správná čeština, nemáme za povinnost Čecha, aby mluvil po ruském způsobu, mluví-li po česku. Toto »dlužno« jest bohudíky posud slovem papírovým; je to majetek našeho úředního, novinářského a spolkařského slohu a těžce si dovedeme pomysliti pěknou povídku nebo dokonce báseň, v níž by »dlužno« našlo místo. Ovšem, možné je u nás vše. Vždyť již to je věc velmi podivná, že vůbec někomu mohlo přijíti na mysl raditi, abychom tak psali. Což pak nemá příd. jm. *dlužný* u nás svého určitého významu, který s pojmem »musiti« má málo společného? Rus říká »ja dólžen« (= musím), proto je pochopitelno, že říká také »mně dólžno« (= mně jest nutno, musím) a »dólžno« (= jest nutno, musí se). Naši brusiči si přece jen netroufali žádati, aby se psalo ruskou češtinou »jsem dlužen udělati« místo »musím udělati«; ale nedovedli si říci, že pak »dlužno«, jímž ostatně náš jazyk obohatil již Mařek, nemá v jazyce českém žádného základu.

Snad by někdo tento základ hledal ve větách ze starší doby, hojně doložených v slovnících, v nichž *jsem dlužen* znamená »jsem povinen« (dluh v obyčejném smyslu je jeden z možných způsobů povinnosti, a proto se říkává také »jsem povinen« místo »jsem dlužen« v dnešním smysle). Na př.: »což komu zbývá, dlužen jest dáti chudým«, t. j. »jest povinen«; každý vidí, že je kus cesty, někdy dosti dlouhý, od představy »jsem dlužen (= povinen) dáti« ku představě »musím dáti«. »Jsem dlužen, povinen dáti« je asi tolik, co »mám dáti«, zase se nekryje s výrazem »musím dáti«. Ruština rozdíl mezi oběma výrazy překročila a »ja dólžen« v ní znamená »musím«; ale čeština není ruština. Jungmann má z Veteš-

níkova překladu jakési povídky z r. 1829 (z téže knížky, z níž má ruské *vidno* = jest viděti, srv. III, 309) věty »dlužen (asi = musí) šetřiti slov«, »pravá zmužilost dlužna (= musí, má) se jeviti nasazováním života pro vlast«; to jsou rusismy, makavé již zde neceským nedostatkem slovesa *jest*, které nemohou býti vzory češtině skutečné.

3. Jsou prý i jiné výrazy, které se smyslem blíží anebo i kryjí s pojmem »musiti«. Na př. »*jest třeba, sluší* oznámiti, *nemohl nepozorovati*«. Je-li *možno* pojem »musiti« vyjádřiti, kde nesejde na plné přesnosti, výrazem ne zcela přesným nebo nahraditi výraz kladný výrazem záporným, neznamená to ještě, že *musiti* je slovo v češtině zbytečné nebo dokonce chybné; to jsou otázky týkající se slohu, ne správnosti, a velmi často by bylo slohovou neobratností, kdybychom mermomocí chtěli »musiti« nahraditi něčím jiným. Někde lze toto slovo nahraditi výrazem v češtině šťavnatějším a barvitějším (Bartoš, Nová rukověť 186), na př. řekneme-li místo »dnes musí býti člověk rád, dostane-li za nekřesťanské peníze mizerné zboží« třebas »aby byl člověk rád«; někdy se lze bez »musiti« vyjádřiti stručněji a snad i řízněji, na př. řekneme-li »nebuď hned tak zhorka nakvašený« místo »nemusíš býti hned . . .« Co je u rozličných slov v každém jazyce takových možností, z nichž spisovatel vybírá, co je nejvhodnější! Nemusím opakovati, takovéto možnosti že nedokazují zbytečnost nebo nesprávnost slova, o něž jde.

Sem klademe také přání, které se našimi brusy, rádci atd. táhne jako červená nit i do shovívavého Mašínova »Slovníku českých vazeb a rčení« a také do »Naší řeči« (I, 211, II, 53). Čteme na př. v matičním Bruse, ze se říká *musiti*, kde vyjadřujeme úsudek plynoucí z něčeho logickou nutností, že však zpravidla stačí, obejdeme-li se bez onoho slovesa a přidáme nějaké *zajisté, jistě, dojista, nezbytně*, a to že také je *správnější;* ale »*zcela nesprávné* jest, užívá-li se slovesa *musiti* na označenou pouhé domněnky*); tu správný jest indikativ se slovci *asi, bohdá, snad*, nebo vkládají se ve větu slovesa *tušim, trvám . . .*« Na př.: »Ráno nalezeno v sadě velmi mnoho stromů zvrácených, musila zuřiti v noci bouře«, správněji »zajisté, jistě, dojista zuřila veliká bouře«; zcela nesprávně »město to ve 4. století nějak zaniknouti musilo«, správně »město to asi (snad, trvám) zaniklo«. Jen tak mimochodem připomínám, že kde v jazyce je nějaké »musiti«, jazyk

*) »Na označenou domněnky« máme za rčení nečeské, jako by bylo nečeské, kdyby kdo psal o darech »na dostavěnou kostela«; v. pozn. I, 220.

tohoto slovesa užívá i v takovýchto větách; tak Francouz svého devoir, Němec svého müssen, ba i v těch několika dokladech zaniklého stč. *drbiti* je také Dalimilova věta »zlý člověk to drbí býti, kterýž pro své dobré dá obci zlým toho užiti«. Všimněme si oněch brusičských rad blíže.

Kde jde o logickou nutnost, je tedy *správnější*, vyjádřiti se jinak než slovesem »musiti«, toto sloveso není zde tedy tak docela nesprávné; ale *zcela nesprávné* jest, kde vyjadřujeme pouhou domněnku. Co je »pouhá domněnka«? Patrně soud, který si utvořím bez premis, z nichž by plynul s plnou jistotou anebo aspoň s velikou pravděpodobností. Ale v takových soudech Čech vůbec neříká »musiti«, není tedy třeba mu to zapovídati. Vyjdu na př. do zahrady, vidím všude mokro a řeknu »to musilo pršet!« Z mokra, které je premisou mého úsudku, soudím s jistotou nebo s pravděpodobností, že byl veliký déšť: »musilo« pršet. Pozoruji někoho, jak nádherně žije, ač nemá obchodu ani úřadu, z něhož by mu šel stálý příjem; »musí být bohatý«, protože nevidím nic jiného, co by mu tu nádheru dovolovalo. Ale přijedu na př. domů z kraje, kde se na noc stahovaly veliké mraky; doma ráno snad řeknu, že tam »asi« prší, vždyť mraky se často rozejdou, není dostatečné premisy, abych řekl, že tam »musí« pršeti. Mluvíme o někom, o jehož jmění nevíme nic určitého, který velikých příjmů nemá, žije skromně, snad nuzně; řekneme o něm, dohadujeme-li se snad podle cizích řečí nebo podle nedostatečných známek jiných, že »musí« míti veliké jmění? Snad by logik našel rozdíl mezi skutečnou *nutností a pravděpodobností;* ale jazyk není logika a nedělává takových rozdílů, jaké mu zde ukládají brusy.

A věty, v nichž se slovesem »musiti« vyjadřuje ať »logická nutnost«, ať pravděpodobnost, najdeme v jadrné lidové mluvě i v starých dobrých spisech. Buď sloveso *musiti* je vůbec chybou, anebo ho užívati smíme; to platí i o větách logické nutnosti nebo pravděpodobnosti. Je-li chybou, je chybou v takovýchto větách vůbec, i ve spisech, jež nám jinak bývají vzory správné češtiny; pakli chybou není, není chybou ani ve větách, v jakých jej brusy zvláště zapovídají. Jungmann má z předmluvy Kralické bible na biblické apokryfy větu »zřetelné jest, že jsou ty knihy hned z těch časů v malé známosti, ovšem (= a ještě více) v menší vážnosti býti musily«; a to není doklad snad ojedinělý. Gebauer má stč. doklady »pravíš, ež (= že) jest Bóh člověkem; tehdy musí býti vrátek« (= vrátký; z leg. o sv. Kateřině); »to musí býti sirá duše, ješto za ni nižádný nic kněžím nedal« (z Chelčického);

týž Chelčický, mluvě v Postile 56a o moci světské, již dal císař Konstantin papeži, vykládá: »to jest musilo býti veliké spání nevěry a omráčenie slepoty, v tak zpětný (= protivný, příčící se) život Kristu uvaliti se k vuoli pohanu, protože jest byl nějak uvěřil«; Kralická bible k vypravování o prorokyni Deboře, která »soudila« lid izraelský, přidává ve výkladě: »musila tu býti drahá (= vzácná, řídká) řeč boží pro hříchy lidu, poněvadž se na ni nebylo lze jinde doptati, než u ženy této« (Soudc. 4, 5). Ještě jiné staré doklady by našel čtenář u Jungmanna, u Kotta, u Gebauera. My nemyslíme, že by se náš jazyk slovesa »musiti« měl báti; a proto *nevidíme nijaké nesprávnosti v tom, vyjadřuje-li se jím nějaká logická nutnost nebo pravděpodobnost.* Ale ovšem uznáváme jako vždy, že se lze vyjádřiti i jinými způsoby, jež si náš jazyk k tomu vytvořil. Snad nebude na škodu, prozradíme-li zde na Poláky, že také stejným způsobem říkávají *musieć,* na př. o někom »musi to być niegodziwy (ničemný) człowiek«; jim to ovšem, co vím, nikdo nezapovídá.

Máme také záporný tvar podobného významu, při němž se zápor vlastně vztahuje k infinitivu závislému na slovese *musiti. Vidíme,* jak někdo vyvádí hlouposti, a usoudíme, že »nemusí mít zdravý rozum«. Zvláště podmínečné úsudky toho způsobu častěji slýcháme. »Já bych nemusela chasníky znát, abych nevěděla, že by každý všemi desíti po takovém štěstí sáhnul« (Tyl, vyd. Sekaninovo 1, 711); »Vy nemusíte znať nášho otca, keď o ňom tak myslíte« (J. Matúšku Sobr. sp. básn., 1921, 112). Ani na tom nevidíme nic nesprávného. Ani na větách, v nichž slovesem *moci* vyjadřujeme pouhou *možnost* nějakého úsudku nebo nějaké věty. Na př. zkušený lovec vidí jeteliště a usoudí, »zde by mohl (může) být zajíc«; »mohla som byť asi štyriročnô dieťa« (Matúška 81). Posuzujeme-li takové věty se stanoviště přísné logiky, jsou to zkráceniny se stanoviště psychologického a jazykového ovšem docela pochopitelné. Nechci vlastně říci, že »musilo« pršeti, t. j., že byly příčiny, které musily způsobiti déšť, ani že v jeteli »může« býti zajíc, že v něm má podmínky pobytu; ale vidím věci, z nichž musím nebo mohu *souditi,* že pršelo, že je v poli zajíc. Že nám není samo sebou chybou *jazykovou,* nesrovnává-li se výraz s *logickým* vzorcem, naši čtenáři již vědí.

Slováci mají sloveso *musiti* (musieť) jako my a užívají ho stejně jako my. A jejich strážcové jazykové správnosti rádi na ně pohlížejí se stejnou nepřízní jako naši. V ukazateli 3. vyd. Czamblovy Rukoväti čteme na př. pod heslem *musieť:* Zväčša môžeme mu vyhnúť. Miesto: »Musí sa človeku uznať« povieme:

treba človeku uznať; miesto: »váš otec musí byť dobrý« — váš otec je iste dobrý«. Tuto nepřízeň máme ovšem v slovenštině za stejně zbytečnou jako v češtině a také za stejně marnou.

*

Musiti je slovo cizího původu. To nám vysvětluje, proč jeho znění dnes ani v staré době není stejné. V staré době nalézáme *musiti* podle 4. tř. (3. mn. č. musie) i *musěti*, *museti* podle tř. 3. (musějí, musejí); místo *u* bývá i *o*, místo *s* také š, při čemž nezapomínáme, že staročeský pravopis dosti často ani nedává rozeznati, má-li se čísti *s* či *š*. A podobné nestejnosti jsou i v dnešní mluvě živé. Spisovný jazyk se dlouho kolísal zvláště mezi tvary *musiti* a *museti;* v nynější mluvě knižní je zvykem psáti *musiti.* Nelze proto ještě říkati, že by tvar *museti* byl mluvnicky chybný; ale jazyk spisovný potřebuje jednotnosti a psáti *museti* by byla dnes zbytečná umíněnost, ničím neodůvodněná, protože *musiti* je tvar stejně správný nebo stejně nesprávný jako *museti.*

U Jungmanna také čteme výklad, jako by byl významový rozdíl mezi *musiti* a *museti. Museti* prý je u dobrých spisovatelů sloveso opakovací nebo trvací, kdežto *musiti* se říká o ději jediném. Jungmann se sice dovolává Dobrovského, ale bylo by asi nemožno pravdu této věty ze spisů starších dokázati; že dnes *museti* a *musiti* je jedno, víme všichni. Píše-li Kralická bible obyčejně *musil* a pod., ale na př. Skutk. 3, 21 a 15, 5, nebo ve výkladě k Přísl. 15, 12 *museji*, je to mluvnická nedůslednost, ne doklad, že by se při množném podmětu mělo říkati *museli* podle 3. tř. Takový rozdíl by neměl opory v české mluvnici, právě tak, jako kdybychom chtěli dělati významové rozdíly mezi *bydliti* a *bydleti*, mezi zastaralým *slziti* a *slzeti*. Na vyjádření děje opakovaného měl starý jazyk obvyklý odvozený tvar *musievati* (i mosievati), *musivati*, na př. Arch. č. 10, 305 (1490), Luk. 23, 17 Kral.

Polština liší *musieć* »musiti« a *musić* »nutiti«; k tomuto slovesu pak má i složeniny *przymusić* »přinutiti«, *wymusić* »vynutiti« s odvozeninami nedokonavými *przymuszać, wymuszać.* Podobně má Bartošův Dial. slovn. s týmž rozdílem slovenské a valašské *moset* a *mosit.* To jsou rozdíly, které by bylo asi marno češtině spisovné vnucovati; a bylo by to i zbytečné, protože pojem »nutiti« dovedeme vyjádřiti jinak.

DROBNOSTI.

CIVĚTI, ZEVLOVATI, LELKOVATI.

Jaký prý je významový rozdíl mezi těmito slovy? Podle našeho soudu tak veliký, že jich ani vlastně nelze srovnávati; ale snad některý z našich čtenářů toto mínění opraví.

Civěti našim dnešním spisovatelům znamená tolik, co »upřeně (na něco) hleděti«. Snad se ukáže, že ho první tak užíval Vrchlický: u něho jsme je aspoň v tomto významě po prvé čtli. Spisovatelé starší, jak vidíme u Jungmanna, mají je jen s významem »nečinně někde prodlévati, postávati, seděti« (nalézáme zde ovšem jen Rosu a Puchmajera, pak Vojt. Nejedlého s tvarem *civnouti)*. Tak ho užívá na př. Hálek; v »Pohádce o jednom klobouku« (1860, hl. 4.) vypravuje fiakristův klobouk: »Ráno jsem se vyspal vždycky dosyta ... Za to jsem ale musil civět kolikrát dlouho do noci, ba leckdys až do rána, než jsem si mohl ulehnout na lůžko«. Tak, aspoň podle našeho vědomí, užívá tohoto slovesa i lidová mluva; či snad opravdu někde v živém jazyce znamená, co znamenalo na př. Vrchlickému? Aspoň zatím se nám zdá, že se tento význam vyskytl nějakým nedorozuměním a ujal se slepým napodobením. Pramenem tohoto nedorozumění by mohl býti na př. Jungmannův význam »čuměti«, jejž čteme mezi jinými, ale že Jungmann nemyslil tím nějaké hledění, vidíme z přidaných významů německých. Jiný pramen by mohl býti Kottův doklad z Rosy »co na mne civíš?«, což ovšem je Kottova změna Jungmannova »co pak tam medle civíš« (jako z Jungmannova Wogt. Neg. udělal Kott V., Nej., t. j. Veleslavína a Nejedlého, nevíme kterého). V slovenštině *civeť* prý znamená »scházeti na těle, chřadnouti« (Timrava na př. vypravuje o děvčeti zmrzačeném reumatismem, jak »len [jen] civela, chudla a krčila sa«; v Menšíkově výboru ve Sbírce souvislé četby školní, 46, 109); mor. *civkať* [illegible]oše »pomalu jíti« (jako svázaný); to jsou významy, jež dovedeme srovnati s »civěním«, jak my mu rozumíme, ne s nějakým upřeným pohlížením. O původě slova *civěti*, který by snad pomohl zjišťovati jeho význam, nedovedeme nic říci; je to patrně slovo, jehož původ byl v nějakém mluveném projevu ne s pevným významem v obvyklém smysle slova, nýbrž charakterisujícím představu spíše způsobem interjekcionálním.

Zevlovati znamená »vésti si jako zevel«, a *zevel* (2. p. zevle i zevla) je člověk, který hloupě a zvědavě po všem hledí, co okolo

něho jest a se děje (slovo zěvl, zevel patří k slovesu zívati, zievati a zevel je vlastně člověk stojící nebo postávající s otevřenou hubou). Místo »zevlovati« se říkává také »zevly chytati, prodávati«; »na zevle jíti« je tolik jako jíti na hloupou podívanou; zevel prý je také (podle Kosy) nějaký druh sov, a proto se prý říká »kouká jako zevel«. Zde se stýká družina těchto slov s družinou slovesa *lelkovati* a zdá se, že se podle ní některá rčení upravila. *Lelek* je vlastně jméno ptáka, v staré době snad bukače nočního (Ardea nycticorax), u našich přírodopisců (od dob Preslových), z čeledi Caprimulgus, o němž bájívali, že nemá očí; lelkovati je tedy hleděti jako lelek, jako sova, výr. A zejména zde bývala a z části posud jsou rozmanitá rčení, jako lelky lapati, chytati, lelků hleděti, hledati, lelky prodávati, polykati a j. (i v polštině na př. leleka gonić, lelków patrzeć, Flajšhans, Č. přísl. 1, 768).

OBOR, ODBOR.

Tato dvě slova se někdy matou, a byli jsme požádáni o jich výklad.

Obor je slovo staré. V staré době znamenávalo nejčastěji souhrn lidí nějakým společenstvím nebo společným znakem sdružených; čteme tak o oboru křesťanstva (t. j. o křesťanstvu, o všech křesťanech), o tom, jak se shromáždil veliký obor učedlníků, jak bude vyhlazen všechen obor kupců (Sof. 1, 11), o oboru dvořanů atd. Často čítáme, jak lidé běží nebo něco jiného dělají »oborem«, t. j. houfně, všichni, jeden přes druhého. Řídké jsou doklady, kde »obor« je asi tolik, co okruh; tak mluví Veleslavín o oboru světa (orbis terrae). Před sto lety se psávalo také o vzduchovém nebo parnatém oboru (nebo okresu), který naši zemskou kouli všudy obkličuje (= atmosféra), dnes mluvíme nejspíše o oborech vědních nebo uměleckých. Slovo obor v živé mluvě zaniklo, žilo jen v písemnictví s významem patrně dosti mlhavým a odívá se novým určitějším rouchem významovým spíše nahodile anebo z potřeby, než jaké by mu vlastně slušelo podle zvyku dob, kdy ještě bývalo slovem živým. Dnes nám je *obor* slovem, jímž vystihujeme přenesené významy něm. slova Fach, a potřeba takového slova je učinila slovem běžným každému Čechu všímajícímu si života osvětového; a to mu ovšem posiluje právo žíti v tomto významě, které by mu přísný soudce podle jeho minulosti mohl upírati.

Původ tohoto slova není nepochybný; je možné jej hledati na několika místech, a to nebývá na prospěch jistotě výkladu. Jung-

mannovi je *obor* odvozeninou kořene slovesa *bráti* s předl. *o* (ukazuje na rus. obór »brak, co zbude po výběru«, a na pol. obor »volba, vybírání«), Miklosich (a s ním Gebauer) myslí na týž kořen, který je v slov. zavříti, otevříti, takže by slovo *obor* (obvor) bylo pův. znamenalo něco kolem zavřeného, ohrazeného. Miklosichovu výkladu pomáhá zejména, že nalézáme v rozličných jaz. slov. jména *obor* a *obora*, která znamenají opravdu něco ohrazeného (ohrady nebo stáje pro dobytek, obory pro zvěř a pod.), a že jsou i nesložená slova pod. významu (círk. vora »ohrada«, mrus. vore stř. »plot, chrada pro dobytek« a j.). *Obor* by bylo dospělo k významu, jejž má v staré době u nás, tak, že by bylo slovo znamenající chradu přijalo i význam obsahu »oboru«, toho, co ohrazení objímá a chrání, a to by mohlo býti nějaké sdružení lidí právě tak jako stádo dobytka (mrus. *obora* znamená ohradu pro dobytek i sám dobytek).

Byl by možný i výklad jiný, který by hledal spojení se slovesem *orati*. V češtině je skutečně slovo *obor* nebo spíše *obór*, *obůr* (2. p. obora, oboru, z čehož pak vyrovnáním délkových rozdílů vzniká jednak obor, oboru, jednak obůr, obůru) s významem tomu snad svědčícím. Jungmann má z r. 1611 doklad, kde obůr je patrně komplex polností, ve Zbynicích u Sušice říkají tak kusu polností stejně osetých (Listy fil. 29, 250), na Zábřežsku jsou vobory polní trati (Bartoš), v Jiráskově kraji vobor je výsevek o dvanácti, až dvaceti korcích (Spisy 27, 118), s tím pak souvisí jména polí jako Obůrek, na Obůru, na Obůrkách (Kott 2, 252; 7, 31). »Obůr« je snad pův., co jeden sedlák stačí oborati, obdělati; dnes ovšem mívá sedlák »oborů« třebas několik. Ale »obůr« by mohlo býti také, co je kolem oboráno, brázdou ohrazeno, a takové ohraničování také bývalo v starých dobách; tedy i »obory«, o kterých jsme mluvili dříve, mohly by míti jméno od »oborání«. Čtenář vidí sám, že není snadno s jistotou se rozhodovati. Nejspíše se nám však přece podobá výklad Miklosichův, z něhož by plynulo, že druhé slovo *obůr, obor* buď je slovo přes podobnost (vlastně přes stejnost) znění původu docela jiného, anebo nabylo svého významu lidovou etymologií, přichýlením k slovesu orati.

Se slovem *odbor* takových potíží není. Je to slovo nové, utvořené uměle, které přes to v době, po niž v češtině žije, mění dosti podstatně svůj význam. Slovo *obor* pozbylo pevné půdy v jazyce skutečném tím, že v něm zaniklo, slovo *odbor* ho nenabylo, protože v něm samém nevyrostlo, proto obě tak snadně mění význam. Slovo *odbor* utvořil Marek pro svou logiku; na-

zval jím, čemu se řeckým slovem říká lemma (ř. lémma, vl. »vzetí, přijetí«), t. j. větu, kterou (obyčejně z jiného vědního oboru) přejímáme jako dané východiště dalších úsudků; »odbor« bylo Markovi, co se odbírá odjinud. Později totéž slovo nabývá jiných významů; Zvonař tak říkal »rejstříkům« lidského hlasu, někdo jiný snad »rejstříkům« varhanovým, někdo jiný snad zase něčemu jinému (to nám snad poví jednou akademický slovník). Dnes říkáme »odbor« oddílům nějakého většího celku, zahrnujícího kus organisované lidské práce. Souhrn vzdělání, jehož se má na škole dostati žákům, má odbory, na škole vysoké, kde i žákům nastává dělení práce, volí si každý z nich odbor nebo odbory, jimž se chce věnovati; vládní soustava je rozdělena v odbory, z nichž každý má své ministerstvo, a tyto odbory samy mohou mívati své odbory zvláštní; zorganisované dělnictvo má odbory podle hlavních skupin tovární a řemeslné výroby atd. Na svém odboru školním může nabýti žák ve svém odboru odborného vzdělání, a je-li k čemu, je z něho na konec odborník. Je-li odbor, který si kdo vybral, zvláště úzce omezen, je z něho specialista; a takovým specialistům zase říkáme odborník a mluvíme o jejich odboru (máme odborné obchody s kávou, s knoflíky, jsou odborné sbírky jistého rodu hmyzu atd). Zužování významu slova »odbor« je tak nekonečné jako možnost dělení lidské práce.

Co má říci filolog o slovech, s nimiž jazyk našeho společenského a osvětového života tak libovolně naložil a zase s nimi srostl tak, jak si jejich význam upravil? Kdyby se filolog postavil na stanoviště, na kterém se cítí nejsilnějším, na stanoviště jazykových dějin a živé mluvy lidové, měl by žádati, abychom přestali užívati slova *obor* s významem dnešním a slova *odbor* abychom se vzdali; vždyť toto druhé slovo ani hrubě nemá opory ve významech slovesa *odebrati.* Ale pochybujeme, že by pochodil, jak by si přál; nanejvýš by se mu dostalo pokynu, aby tedy našel nebo utvořil slova jiná, lepší. A konečně jsou kusem jazykových dějin i změny, které se na oněch slovech udály, jazyk dnešní je přijal a tím jim sám udělil právo života, jehož také nelze podceňovati. Filologie může jen přidati přání, aby se význam obou slov, která beztoho po této stránce dosti splývají, ustálil v té míře, jak jich užíváme dnes.

Obor znamená nyní pole nějaké činnosti vědecké, umělecké, řemeslné nebo vůbec živnostenské beze zření k tomu, je-li tato činnost sama o sobě celkem nějak v sobě uzavřeným či je-li částí nějakého celku širšího; jest to prostě působiště něčí práce.

O *odboru* mluvíme, chceme-li *výslovně* naznačiti, že jde o části nějakého většího oboru lidské práce, zorganisované rozdělením na několik částí. Rozdíl mezi »oborem« a »odborem« není příliš ostrý a ve volbě toho neb onoho výrazu rozhoduje v jednotlivých případech spíše zvyk než vědomí podstatných významových rozdílů. Jak malý je rozdíl mezi »oborem« a odborem«, viděti nejlépe z toho, že odvozenin od slova *obor* nemáme a nahrazujeme je odvozeninami od slova druhého: mluvíme o *odborné* literatuře, t. j. o spisech týkajících se něčeho, co bychom spíše nazvali »oborem«, o *odbornících,* t. j. o lidech obírajících se nějakým »oborem«, a to snad častěji, než kde máme na mysli něco, čemu bychom spíše řekli »odbor«. Příd. jména *oborný* s tímto významem nemáme ani necítíme jeho potřebu; *oborniky* mívali naši předkové, ale to byli správcové nebo strážcové obor, lesní a hajní v oborách (slovo toto žije v příjmení Oberník, Voborník). Také příd. jméno *oborní, oborný,* pokud vůbec žije, týká se obor, ne dnešních »oborů«.

»KLENEČ POD ČERCHOVEM.«

Jedním z nejdůležitějších úkolů naší státní správy bude upraviti jména měst a míst v našem státě, vypleniti všeliké zbytečné zkomoleniny a změny, vzniklé nedbalostí a často i úmyslem vlád všemu českému nepřátelských. K tomu byla zřízena při ministerstvu vnitra komise, složená z odborníků praktických i vědeckých, s níž pracuje i čistě vědecká místopisná komise při České akademii. Práce není snadná; shledávati se musí svědectví z doby starší i dnešní znění jména a nebývá vždy lehko rozhodovati mezi právem historickým, právem živé mluvy dnešní a potřebou praktickou. Ale jsou jména, u kterých ani takových nesnází není, u kterých je třeba jen, aby úřad uznal právo ležící na bíle dni.

Takové je na př. jméno šumavského městečka *Klenči* (na západ od Domažlic). V staré době se jmenovalo Klenčí, jak ukázali J. Š. Baar a F. Teplý v monografii o něm, tamní lid neříká jinak než »v Klenčí, do Klenčí, z Klenčí« atd., ale úřady z toho udělaly »Kleneč«, patrně proto, že Němci říkají Klentsch. Je to starý hřích (již v Popise Palackého), který byl ještě za rakouské vlády ozdoben přívěskem »pod Čerchovem« (aby se šumavský »Kleneč« lišil od Klenče pod Řípem), ačkoli Čerchov je od Klenčí hodný kus země a ani ho z Klenčí není vidět. Kdyby hřích byl konečně odčiněn, nebylo by třeba přídavků.

Jméno *Klenči* samo je zřetelná odvozenina od tvaru *klenek* nebo *klenice* (pak by Klenčí bylo obměnou původního Kleničí; *kleniči* s význ. »klencvý les« čteme v 2. pol. 16. st. v Arch. č. 22, 254); klenů, klenků nebo po staru klenic roste v tamní krajině podnes hojně.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Mechanická stavba elektrovodných sítí kabelových i venkovních. Pro potřebu výkonného personálu napsal inž. Václav Běšínský. 1921. Nákladem vlastním. Tiskl »Garmond«, s. s r. o. v Praze-Bubenči 365. Stran 138. Cena neudána.

O jazyce v naší odborné literatuře bylo v Naší řeči již několikrát referováno. Posudky se týkaly knih z různých oborů vědeckých a různé hodnoty jazykové i formální vůbec. Byly mezi nimi spisy, jejichž autoři projevili opravdu poctivou snahu o čistotu jazyka, ano i vzácný u nás smysl pro eleganci formální, byly mezi nimi také knihy, které nevynikaly nad úroveň obyčejné češtiny v odborné literatuře. A tato úroveň je bohužel stále velmi nízká, neboť odborná čeština stůně pořád všemi těmi neduhy, z nichž se beletristická, ano i novinářská čeština začíná přece jen pomalu vykřesávati a jimž se vyhýbati není dnes už docela žádné umění. Tato průměrná odborná čeština je docela zvláštní jazyk, v němž se stýkají a proplétají prvky načisto různorodé: vedle nejhrubších germanismů nalézáme v ní i nejnepřirozenější strojenosti, jaké lze najíti v brusech starších i novějších a jež se pak přenášejí z jednoho odborného spisu do druhého patrně od té chvíle, kdy některého z předchůdců dnešních spisovatelů napadlo věnovati také trochu pozornosti češtině svých knih. Ale takových záchvatů probuzeného svědomí jazykového jest v dějinách naší odborné literatury nemnoho.

Knihou, které jest věnován tento referát, obíráme se proto, že jejímu autoru záleží patrně na tom znáti náš úsudek o ní a snad i těžiti z něho, že je to kniha určená za rukověť personálu elektrických podniků, a tedy za pramen jeho odborného vzdělání, a zejména že jest typickým příkladem toho, jakou češtinou se píší dnes u nás průměrné knihy odborné literatury. Autor knihy nebude nám zajisté míti za zlé, bude-li rejstřík našich výtek trochu dlouhý a konečný soud nepříznivý, neboť správná diagnosa, i když zní nedobře, je první krok k léčení, jež samo pak také nebývá řetězem požitků zrovna nejpříjemnějších. Mimo to

nejde tu o chorobu individuální, nýbrž, jak už bylo shora pověděno, o chorobu na tomto poli jaksi endemickou. A ani našim čtenářům, i kdyby se o předmět knihy pranic nezajímali, nebude tento referát na škodu, neboť si budou moci v paměti zrekapitulovati velmi značné procento jazykových poznatků a poznámek, které jsou roztroušeny po různých stránkách našich pěti ročníků.

Nejméně podnětů k výtkám, jak se ostatně samo sebou rozumí, zavdává pravopisná stránka knihy. Tu jde jen o některé jednotlivosti nebo nedůslednosti psaní, celkem nemnohé. Tak jest psáno chybně: po*dd*ajný 26 (poddajná trubice) m. podajný, prostra*nn*ý 134 m. prostraný (neboť základem je slovo prostor, nikoli strana), od*s*ává 90 m. odssává (ze ssáti), e*ff*ektivní 12 m. efektivní, *s*eslabení 78 m. zeslabení, *s*ešikmený 90 m. zešikmený (ač by snad bylo bývalo lépe tomuto zbytečnému novotvaru se vyhnouti), porc*e*lánová 107 m. obvyklého v češtině porculánová, ten*š*ení kabele 27 m. tenčení (ten*k*ý — ten*č*iti). Slovo tloušťka píše spisovatel podle výslovnosti obecné důsledně tlouš*ť*ka 4, 5, 6, 10 a j. a skloňuje pak ovšem 2. p. mn. tlouš*ť*ek 21, 77 m. tlouštěk, jak se skutečně říká. Proti správné kvantitě se prohřešuje, píše-li na př. zdv*i*hac*i* 19, 91 m. zdvíhací, ch*y*bati 26 m. chýbati (slož. z hýbati), um*i*s*ť*ovati 15, 33 a j. m. umisťovati, rozkom*i*hati 60 m. rozkomíhati (slož. z míhati jako s-komírati, ko-drcati, ko-moutiti), nap*á*ječ 20 a j. m. napaječ, rozv*á*děč 26, 36 m. rozvaděč (jako pomahač a p.), *u*nosný 89 m. únosný, chrán*í*cí obal 10 a j. m. chránicí (jak svědčí synonymum na jiných místech užité, ochranný), v posledních l*é*tech 6 m. letech; podst. jméno žíla mívá kmenovou samohlásku nezkrácenu, kde ji spis. jazyk zkracuje, na př. *ží*lami 4, 13, 16 m. žilami, *ží*lou 6 m. žilou, *ží*lám 15 m. žilám a také jedno*ží*lový, vícež*í*lový 4 m. jednožilový. Nedůslednost pravopisnou je pozorovati také ve psaní některých cizích slov, na př. atmosferický — atmosférický 104, sekunderní 20 a j. — sekund*é*rní 60, 62, nejvíce u slova fáze, které se píše trojím způsobem: vedení třífasová 12, f*a*ze — f*á*ze 32, f*a*zí 6 — f*á*zí 61, vícef*a*zový 14 — třífázový 27. Dokonalý zmatek se jeví u slova kabel, které spisovatel psává buď podle jeho původní výslovnosti francouzské *kábl*, *kábly* 3, na *kábl*ech 134, nebo správněji podle výslovnosti u nás zdomácnělé *kabel*, *kabel*ů 3, *kabel*ový 3 a j., anebo konečně smíšením obojího způsobu *kábel*, *kábel*y 134; tato směsice pravopisná je ještě komplikována dvojakostí tvarovou, neboť slovo kabel má tu sklonění tvrdé i měkké vedle sebe, na př. 2. pád ka-

bele i kabelu 11 a j., množ. č. kábly 3, kábely 134, kabely a kabele 19 a j.

Také ve flexi jiných slov se vyskytuje podobné kolísání a často i chyby. Měkce se skloňuje na př. často také slovo účel: k tomu účeli 137 m. účelu, pro zvláštní účele 42, 48, 52 m. účely; trať má v množ. č. tratě 74 m. trati, zeď v 6. p. mn. zdích 105 m. zdech, práce však po starobrusičsku pracech 92 m. pracích. Stopy někdejší brusičské manie v užívání jmenných tvarů adjektivních jeví se v tvarech závisla 13 m. závislá, nutny 39 m. nutné, přípustna 121 m. přípustná, čitelny 131 m. čitelné, totožny 133 m. totožné, vedle nichž zase čteme po pražsku: není-li vodič poškozený 71 m. poškozen, na sloupech má býti vypálené zkrácené označení 76 m. vypáleno, pásky, které bývají mezi sebou spojené 103 m. spojeny, a konečně v třetí ještě tónině: pocínovaný vodič jest nepříjemným 7 m. nepříjemný, velmi obtížnou jest otázka 31 m. obtížná; ve větě »stojan se musí sestrojiti obzvláště *mohutně*« 74 jest doplňkové adjektivum zaměněno nesprávným příslovcem, asi tak, jako kdybychom řekli, že krejčí ušil kalhoty krátce a kabát velice. Píše-li spisovatel o hřídeli, že *ho* vyzdvihnou 19 m. jej, dovedeme to omluviti, třeba ne odpustiti; těžší je však pochopiti, píše-li o pásku, že se na *něho* navine vrstva juty 8 m. na něj, neboť tak nemluví přece vůbec nikdo. Zájmeno týž nemá 2., 6. p. mn. *těchže* 8, 81, nýbrž týchž a mezi tvary jich a jejich jest jistý rozdíl, o němž bylo v N. Ř. již několikrát vykládáno a který brání psáti *jichž* okolí 121, *jich* lana 123 m. jejichž, jejich, a *jejich* uložení 74 m. jich.

Mezi tvary obecného jazyka a správnými nebo papírovými formami dnešní spisovné češtiny kolísá se autor zvláště v tvarech slovesných; tak se vedle tvarů správných dočítáme i vulgarismů sevřou 23, uzavřou 29 m. sevrou, uzavrou, nanešen 58, přenešená 124 m. nanesen, přenesená, nedotk*nul* 133 m. nedotkl, ohražen 134, 135, ohražení 37 m. ohrazen, ohrazení, nahražen 51, nahražovati 73, 98 m. nahrazen, nahrazovati; a zase vedle správných tvarů i běžných nesprávností dnešní talmové češtiny, jako 3. mn. nesm*í* 48, 92 a j. m. nesmějí, připoušt*í* 70, 76 m. připouštějí, otáč*í* 71 m. otáčejí, stojany se stav*í* 82, 83 a č. m. stavějí, znečistění 107 m. znečištění, jištění 109 a tamtéž nespr. jistěny. Velkou rozmanitost tvarů jeví sloveso pnouti a slovesa jemu podobná; elektrotechnikové říkají sice důsledně a správně »napětí«, ale vedle tvarů zapětí, vypětí 125 dočítáme se hned na vedlejší stránce 124 tvarů zap*nutí*, vyp*nutí*; na str. 55 je správné napjat 55, ale na téže stránce a j. (55, 57, 104) zase nap*nut*, up*nut* 42, zap*nut* 38,

42, 100 a podobně přejmut 77, vyjmut 129 m. přejat, vyňat; inf. zapnouti, ale na str. 133 po moravsku *vypjati*.

Staré známé z říše chyb a strojeností jazykových poznají čtenáři NŘ. ve výrazech: mimo *toho* 8, 25 a č., mimo *olova* 38, mimo *těchto kabelů* 8, mimo *koz* 91, ačkoliv se i správná vazba s 4. p. vyskytuje; *ku* stěnám 25, 49, *ku* vkládání 97 m. k stěnám, ke vkládání; *okolo* a *pod* řadem 24, *před* a *za* spojkou 29 m. okolo řadu a pod ním, před spojkou a za ní; i umělé vokalisování předložek, v jakém si libovávají naši básníci, je zjevem dosti častým v tomto jinak střízlivě psaném spisku: obejímají 4 m. objímají, sejímání 27 m. snímání, seřízeny 37 m. zřízeny, otevírání 40, 98 m. otvírání, rozevírati 91 m. rozvírati, odebírá 42 m. odbírá, odečítají 58 m. odčítají atd. Zvláštní zálibu mají naši odborní spisovatelé v předložce o, užívajíce jí velmi často a násilně ve výrazech, v kterých jí jazyk nikdy neužíval a neužívá; snad i v tom je možno viděti stopu nějaké brusičské maroty, která se lekávala předložky s, podezřívajíc ji z germanismu, ač upadala často z bláta do louže; tak čteme na př. často: vedení *o* nízkém napětí 12 m. s nízkým; lože *o* tloušťce asi dvou průměrů 20 m. ztloušti, tlusté; spojky *o* pevnosti nejméně 4/5 vodiče m. které mají pevnost; příčka *o* síle sloupů u vrcholu 80 m. silná jako atd. Spíše by germanismem mohl býti způsob, jakým se užívá v odborné literatuře i zde předložky pro; česky neříkáme, že se *pro* tato vedení užívá gumy 3, *pro* obaly juty 4, *pro* stojany jen zdravého dřeva 74, nýbrž na vedení, na obaly, na stojany; spojky *pro* jednoduché dráty 51, svorky užívané *pro* odbočky t., nýbrž k drátům, k odbočkám; kabel určený *pro* napájení 6, *pro* užití v dolech 9, nýbrž k napájení, k užití. Najisto nečeské je užívání předložky na ve významu časovém, na př. *nato* 75 m. potom, *načež* 25, 71 a j. m. potom, a ve rčeních: následovati *na* to 19, 70 m. potom, a spojovati olovo *na* skříň 31 nebo připojovati odbočky *na* kabely 39 m. spojovati se skříní nebo připojovati ke kabelům.

I jiných nesprávných vazeb je v knize dosti. Na př.: *takováto opatření* mohou se užíti 35 a j. m. takových opatření se může užíti; je-li *nosič* užit 80 m. je-li ho užito; vyžaduje *jeden drát* 69 m. jednoho drátu; cement, *který* se upotřebuje 92 m. kterého; aby neposkytovaly *příležitost* 95 m. příležitosti; *průměr* přibývá o 0.7 cm 77 m. průměru přibývá n. průměr se zvětšuje; pokud druh půdy *tomu* dovolí 20 m. to; aby bylo zamezeno *vzájemnému posunutí* sloupů 122 m. vzájemné posunutí; aby bylo *vyvarováno* hnití dřeva 122 m. aby bylo zabráněno n. aby se bylo možno vyvarovati hnití dřeva (neboť vyvarovati = vystříci, uchrániti někoho);

spojky musí býti odlehčeny 48 m. spojkám musí býti odlehčeno (pod. 68); spokojiti se *se* zjištěním stavu 40 m. zjištěním. Z pražského nářečí přešla do naší knihy patrně vazba »všimneme-li *se*« 60 m. si, z novinářské češtiny velmi oblíbené rčení »jest *vidno*« 5, 10 a často m. jest viděti. Rád užívá autor také genitivu komparativního; působí to obyčejně strojeně, někdy i podivně, zvláště když by se po komparativu mělo opakovati podst. jméno s genitivním přívlastkem; na př.: pevnost dvojdílných spojek jest o něco menší *spojek jednodílných* 50, t. j. než pevnost (= pevnosti) spojek jednodílných.

Je přirozené, že rostoucí odborná literatura a technické pokroky přinášejí s sebou nutnost hledati pro nové pojmy anebo pro věci dosud nepojmenované i nová slova; ale nemá se to díti zbytečně a je k tomu třeba jistého vzdělání anebo aspoň citu jazykového, aby takové novotvary neurážely lidi jazyka znalé. Zbytečné a namnoze chybné novotvary, které ovšem s pokrokem technických věd nemají nic činiti a které ostatně nejsou ani zvláštností odborné literatury, jsou na př. příd. jména *proveditelný* (tento způsob není proveditelný 21 věrně podle němčiny m. není možná jej provésti, nedá se provésti), *doporučitelný* (spojky jsou doporučitelny ke spojování 49 m. lze je doporučiti, hodí se; mnohdy je doporučitelno svěřiti to továrnám 67 m. je dobře, je radno, doporučuje se atd.); *patřičný* 31, 86, 132 (novotvar sice už obstarožný, ale stále svěží) m. náležitý; zbytečná jsou podst. jména *zadlažba*, na př. prováděti zadlažbu 21, 37 m. zadláždění, zvláště jde-li o výkon (mimo to spr. tvar by byl *zádlažba*), *průhyb* 57, 59 m. prohnutí (patrně zase v obou případech stopy někdejšího brusičského strachu před podst. jmény slovesnými); zbytečné je i sloveso *prověsiti* (vodič ve dvou bodech zavěšený se prověsí do zvláštní křivky 55 m. prohne, zprohýbá). Nesprávný je novotvar *poolověný* (deska pozinkovaná nebo pooloveňá 101) m. olovem pokrytý, potažený, neboť od slovesa »pooloviti«, utvořeného snad podle »poměditi«, znělo by příslušné příd. jméno poolovený (jako vysloviti — vyslovený a p.). Nečeské a podle našeho laického rozumu snad i zbytečné jsou rozličné odborné složeniny, o nichž ostatně v N. Ř. už také bylo mluveno; na př. *vodotěsný* 27 (wasserdicht) m. nepromokavý, *vzduchotěsný* 75 (luftdicht) m. neprodyšný, *rourovod* 21 a *trubovod* 36 (Rohrleitung) m. potrubí, *malodráhy* 31 (Kleinbahnen) m. drobné, menší dráhy. Nepěkný zvyk, který se podle německých X-Strahlen, D-Züge a p. výrazů začíná zahnizďovati v odborné literatuře, jest předrážení rozličných zkratek před podst. jména, k nimž přislušejí; na př. *A-sloupy* 79, *H-stojany* 80, *U- a L-železa* 83, *nn-vedení* 53 a j.,

vn-isolátory 65 a p.; bylo by to tak tuze obšírné, kdyby se psalo po česku: sloupy tvaru A, stojany v podobě H a p.? A jak se má čísti takový výraz »vn-vedení«, když toto *vn*, *nn* je zkrácenina výrazů »vysoké napětí, nízké napětí«? Jiné nesprávné slovo odborné literatury, proti němuž N. Ř. už také psala, je slovo *provoz* (Betrieb); je utvořeno ze slovesa provozovati týmž mechanickým a primitivním způsobem, jako kdybychom utvořili slovo »dovoz« pro »argumentaci« podle »dovozovati«, anebo »úvoz« pro »uvozovací znamení« podle »uvozovati«, ale to mu nevadí, neboť žije vesele dál a neschází ovšem ani v naší knize. Podobná novota, speciálně elektrotechnická, je sloveso *zemiti* se svými složeninami (uzemiti) i odvozeninami (zemicí, uzemovati a p.), které znamená »vedení a p. tak spojiti se zemí, aby nemohlo ublížiti osobě na zemi neisolovaně stojící«. Slovo to je utvořeno zcela libovolně a násilně od podst. jména »země«, neboť není druhé odvozeniny toho způsobu v jazyce, která by dávala právo vtiskovati slovesu »zemiti« význam právě žádoucí (zpravidla znamenají takové odvozeniny buď něco dělati, jako »zdíti, prášiti«, nebo něčím opatřovati, jako »soliti, barviti«); mimo to si s ním naši elektrotechnikové nevědí rady a píší: uze*m*iti 31 a také uze*mn*iti 38, uze*m*ovati 36 a č. a zase uze*mň*ovati 28, 36 a j., příčestí vždycky jen v tvaru uzeměn, uzemění 28, 38 a j., ač z »uzemiti« by mohl býti jen tvar uzemen, uzemení (jako ulomiti — ulomen, ulomení a p.).

K slovům nepřesným tvarově se druží slova nepřesná nebo nevhodná svým významem. Jistě nikdo v Čechách neřekne, že *vytvořil* díru na uložení brambor, nebo dokonce, že ji *zhotovil*, jak se vyjadřuje v podobných případech náš spisovatel (str. 89, 90), neboť díra se udělá anebo ještě lépe vykope. Šrouby nemohou *obdržeti* příložky 51, protože o ně asi nestojí, ale mohou je dostati; vady staničních hlav nemohou zavdávati *podnět* k poruchám 54, neboť poruchy se nepodněcují ani nepovzbuzují, ale mohou ovšem býti jich příčinou, mohou je způsobovati a p. Neříkáme, že odbočky vedení jsou *prováděny* i z jiného materiálu než z hliníku 45, nýbrž že bývají i z jiného materiálu, že jsou z něho vyrobeny (vyráběny) atd., jako neříkáme, že obrazec *uvádí* jednodílnou spojku 49, nýbrž že ji znázorňuje, že ji zobrazuje a p. Marně bylo referentu badati, jaký je významový rozdíl mezi příd. jmény *připustný* a *dovolený* ve větě »je radno napnouti vedení o 15 až 20% více, než je vůbec připustné dovolené namáhání vedení« 73; těžko bylo se mu odpoutati od obvyklého významu slov *příznačný* a *příznačnost*, která znamenají podle svého

původu od slova »příznak« totéž, co cizojazyčné symptomatický, symptomatičnost, a vpraviti se do odchylného slovníku autora, který uvádí to a to k vůli *příznačnosti* 87, vykládá, že je *příznačno*, že atd. 44, míně slovy těmito totéž, co v našem obyčejném slovníku znamenají slova »zajímavost, zajímavý«.

Nekonečný je růženec germanismů, jimiž je kniha našeho autora v pravém smyslu napěchována. Snad by se ani nenašel po rejstřících vyšlých ročníků NŘ. jeden, který by neměl svého blížence v této elektrotechnické příručce. Referent se ocítá opravdu na rozpacích, má-li tento bolestný růženec přeříkati od začátku do konce, ale pedagogický moment, o němž se zmínil na začátku, a okolnost, že tu běží skutečně o chyby v pravém slova smyslu příznačné, dodávají mu odvahy ponořiti se v tuto Niagaru germanismů.

Pravidelně, když spisovatel k něčemu dospěje, co chce uvésti, užívá příd. jména *následující*, velmi často zpodstatnělého (na př. vídeňské předpisy stanoví *následující* 3, 17, 60 atd. m. toto), někdy také příslovce *následovně* 44, 58 m. takto. Mezi nejoblíbenější slovesa patří: *obnášeti*, na př. vrstva *obnáší* 1 mm (6), počet obalů *obnáší* 20 vrstev (t.), specifická váha *obnáší* 2.84, bod tavení (obnáší?) 700° C (44 a j.); *sestávati*, na př. litá část *sestává* ze dvou dílů 33, pojistky *sestávají* ze sloupce 105, 7, 33 atd., jednou dokonce nějakou reminiscencí na správné »skládati se« také *sestávati se:* průřez vodivé žíly *sestává se* z menšího počtu drátů 11; *docilovati*, na př. to se podařilo v Americe *docíliti* tím, že 48, 28, 73, 75, 103; *odpadati*, na př. *odpadá* používání roubíků 63, natírání sloupů 83 i udržování jich 84; *nacházeti* se, na př. v půdě *se* mohou *nacházeti* škodliviny 8, na sloupu *se nacházející* osoba uchopí vodič 58; *vysaditi*, na př. kabely bývají *vysazeny* dešti a mrazu 19, 93 nebo poškození 104; *jednati se*, na př. kde *se jedná* o velká rozpětí 78, o ochranu 104. Jiné oblíbené výrazy přejaté ze zásob německého slovníka jsou *bezpodmínečně* 7, 37 m. určitě, jistojistě a p.; *bezprostředně*, na př. položiti *b.* na omítku 7, 8 m. na samou omítku, hned na ni, přímo na ni; v *bezprostřední* blízkosti kabelů 38, 107, 108 m. u samých kabelů, zrovna vedle nich, *bezprostřední* styk 101 m. přímý; *s ohledem* na napětí 12 m. podle, jest nejvhodnějším materiálem *s ohledem* na svoji bezpečnost 41 m. pro svou bezpečnost a pod., *v ohledu* bezpečnostním 15 m. pro bezpečnost, *v tom ohledu* 38 a č. m. v té věci, po té stránce atd.; *všeobecně*, na př. vodiče se upevňují *všeobecně* značně blízko 60 m. celkem, zpravidla, stojany jsou *všeobecně* namáhány tlakem větru, váhou a tahem

vedení 73 a j.; *k vůli* úspoře 83, 87 m. pro úsporu, z úspory; *více* m. několik, na př. jest jich *více* druhů 49, na *více* místech 100 a j. A dále ze zásoby napřebrané: aby byly *vyloučeny* ostré rohy 4 m. aby jich nebylo; aby (drát) šel dobře vplésti do provazce 12 m. aby se dal; *za cenu* dokonalé ohebnosti 13 m. (jen) aby jí bylo dosaženo, aby se stala ohebnou; *je účelno* užíti punčochy 24 m. je dobře, hodí se jí užíti; vzdálenosti jsou *odvislé od* napětí 34 m. závislé na napětí, závisí na něm; přiložiti kabel ke kabelu již *stávajícímu* 36 m. již položenému; *zodpověden* 36, 39 m. odpověděn; *jsou viděti* stopy 38 m. jest je viděti; *následkem toho* 38 m. tím; *a sice* 45 m. a to; náklad *nehraje úlohu* 54 m. nerozhoduje; teplota předpisy u nás za nejvýš se vyskytující *přijímaná* 57 m. pokládaná, uznávaná; metoda *spočívá* v tom 58 m. záleží; *na základě* počtu kmitů 58 m. podle počtu; *vyvolati* kývání 58 m. způsobiti; tomu se dá *odpomoci* 69 m. pomoci; vytahování vodiče se *neprodělává* až v zimě 73 m. se nekoná, vodič se nemusí vytahovati až v zimě; *přicházející* rozměry 77 m. vyskytující se, obyčejné; *nedělají* pěkný *dojem* 82 m. nevypadají pěkně; *na druhé straně* 84 m. zase; knížky *vystavené* pol. ředitelstvím 91 m. vydané; odbočka *tvoří* část soustavy 100 m. je částí; byl o tom *vyrozuměn* úřad 123 m. byla o tom dána zpráva úřadu a pod.

Na vrub německého vlivu a snad i úřední naší češtiny jest přičísti i patrný a silný sklon k nominálnímu vyjadřování, na jehož nečeskost, tuhost a abstraktnost jsme poukazovali před nedávnem v referátě o jazyce našich československých zákonů. I náš autor tak píše. Jen na ukázku z přečetných příkladů tohoto způsobu vyjadřování uvádíme: *přiléhání* víka je dokonalé 32; proč neříci, že víko dokonale přiléhá?; anebo: na kabelech má se pracovati jen *za jejich vypnutého stavu* 38 m. jen jsou-li vypjaty; anebo: pohyb jednoho vodiče proti druhému může způsobiti odlehčení vodiče způsobené (!) *opadnutím* sněhu z (!) jednoho vodiče, větrný vír aneb současné *vyletění* řady ptáků sedících na jednom vodiči 61. Jaká to úřední motanina a oč by se stala srozumitelnější, kdyby autor napsal prostě, že pohyb ten může vzniknouti buď od větrného víru, anebo ulehčí-li se náhle jednomu z vodičů tím, že s něho spadá sníh anebo že s něho sletí najednou hejno ptáků na něm sedících! Že se takovýmto hromaděním jmenných výrazů slohu krásy nepřidává, ukazuje věta tohoto způsobu: při *jednání* o *povolení* k stavbě souběžného *vedení* bývá dávána podmínka . . . 124; že mu nepřibývá ani srozumitelnosti, svědčí zase věta, v níž se praví, že jest žádati *na sloupech vypálení* délky sloupu 76 — požadavek, jemuž sloupy asi stěží vyhovějí.

K této zálibě ve jmenném vyjadřování se druží i záliba ve výrazech významu prázdných, valnou většinou rovněž podle německých vzorů odlitých, které činí sloh namnoze zbytečně rozplizlým a úředně rozbředlým. Takové zbytečné a nečeské floskule jsou na př.: *pomoci* konopí těsniti spojování rour 23 m. konopím, hloubení díry *pomoci* lopatky 89 m. lopatkou (velmi často, někdy také za pomoci); *vlivem* jejich velkého zakřivení 3 m. pro zakřivení; *z důvodů* láce 76 m. pro láci (pod. 4, 36); *za účelem* manipulace s bubnem 18 m. pro manipulaci, *za účelem docílení* větší stability 79 m. pro větší stabilitu, *pro účele* (!) stojanů používá se dřeva 74 m. na stojany; je nutna *vzhledem* k poměrně malé vzdornosti 8 a j. m. pro malou vzdornost; *pro případ, že by* se přece chtěly stanoviti hodnoty 13 a j. m. kdyby se přece; *v případě* potřeby kabel se chrání 22 m. podle potřeby, je-li toho třeba; olejový obsah by mohl *prostřednictvím* řezu zvlhnouti 26 m. řezem (t. j. kudy); většina poruch vzniká *následkem* poškození kabelu 39 a j. m. poškozením, z poškození a p.; *z toho důvodu, ježto* 15 m. z toho důvodu, že n. proto, že; *pokud se týče* výšky isolátorů, platí zásada 34 m. o výšce. Zbytečná důkladnost jest také, píše-li spisovatel: při *provádění* nýtování 49, při *procesu* tvrdnutí, při *příležitosti* zmínky 15 m. při nýtování, při tvrdnutí, při zmínce; k *umožnění* odvinování kabelu užívá se heverů 19 m. k odvinování; pro *vytvoření* směsi betonové béře se 92 m. na směs; *působením* větru 55 m. větrem; postižený se *odnese* (obličejem nahoru, nejlépe *nesením* za ruce a nohy) 137 atd.*)

Vlivu němčiny neušel konečně ani pořádek slov v této knize; jeví se zvláště v snaze, aby i obšírné výrazy přívlastkové, které němčina ráda řadí mezi člen a podstatné jméno, zachovávaly totéž postavení i v češtině. Tak vznikají potom výrazy: aby se vystačilo *s pokud možno nejdelší* (!) délkou kabele 36, vegetací *dřevo kazících hub* 78; výrazy namnoze i nejasné, jako na př. kabel stejnosměrný způsobuje při *poruše do značné šířky působící podzemní výhně* 20 (kam patří přívlastek »do značné šířky působící«?), průměr *k vtahování určeného kabele* 24 (k vtahování

*) V knize, o niž tuto píšeme, jsou uvedeny také rozličné instrukce úřední; ale není možno vždycky dobře zjistiti, kam až sahá text citovaných instrukcí a kde začíná mluviti spisovatel, ani jsou-li instrukce reprodukovány věrně či jen parafrasí. Je tedy možno, že některé z chyb, které knize vytýkáme, jsou vlastně chyby naší úřední češtiny; v podstatě jsou to však chyby stále tytéž. Proto je těžko rozhodnouti, komu náleží palma.

kabelu, či kabelu k vtahování určeného?), uvedeno *do provozu bezpečně schopného stavu* 132 (patří k předložce do gen. provozu či stavu?) atd. Někdy z tohoto zaplétání rozvinutého přívlastku vznikne i povážlivá porucha stilistická; tak ve výraze, který by podle českého pořádku slov zněl »s ohledem (!) *na* ochranná zařízení použitá *na* ochranu slaboproudých vedení« byl rozvitý přívlastek »použitá atd.« vsunut před výraz »ochranná zařízení« a pořádek slov upraven takto: s ohledem *na ochranu slaboproudých vedení použitá ochranná zařízení* 118, t. j. druhá předložka »na«, která by se byla takto dostala do sousedství prvního »na«, — zmizela.

Pro úplnost dodáváme, že také tiskových a interpunkčních chyb je mnoho. Celkový dojem, jímž tato kniha působí po stránce jazykové, jest neutěšený. —l.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

»PANÍ DOKTOR. Do nedávno bývalo snahou velmi chvályhodnou dbáti pokud možno správnosti a ryzosti jazyka českého a starší naše generace, vychovaná v prostředí hodně zgermanisovaném, pokládala za svatou svoji povinnost opravovati chyby svých předchůdců, pilně studujíc všecky možné Brusy a Oprávce. Mladá generace zase jinak: dopouští se bez uzardění takových kozelců, že i nefilologům z toho běhá mráz po zádech. Je to zejména ohavný zlozvyk nezdůvodněné přeměny rodu, jako »slečna doktor« nebo »paní místopředseda«. Pomalu budeme říkati také paní domovník, slečna prodavač nebo slečna učitel. Zdali také obráceně »pan učitcika«, »pan domovnice«? Asi ne, protože vždycky rod ženský raději nosí kalhoty, nežli mužský sukně. Jako slečna učitelka nemá zač se styděti, tak ani slečna doktorka nebo paní místopředsedkyně. Jenom ten, kdo nemá kouska smyslu pro ducha jazyka českého, snese takové směšné, ba hrůzné komoleniny bez hněvu. Dosáhne-li žena hodnosti doktorské, nestane se doktorem, nýbrž doktorkou a předsedkyně, ať dámského, ať nedámského shromáždění, není nikdy předseda. Pohlaví je dáno přírodou a nelze je měniti — nač také?« Tento výklad jsme čtli v Nár. l. 3. list. 1921. Vystřihli jsme si jej a otiskujeme jej, protože se s ním srovnáváme; vždyť jsme již sami stejně naříkali (II, 156). Nár. l. by svůj výklad dnes měly vystřihnout z nás, dát za rámeček a pověsit v své redakci; 17. října jsme v nich čtli o sl. Kat. Emingrové nejen, že je »profesorem« státní konservatoře, ale že »prof. (čti profesor) Emingrová je známa jako vynikající znatel a milovník staré hudby české«. Nejsou ovšem Nár. l. jediné, co tak píší. Palma vítězství sluší asi sl. zemskému výboru, v jehož zprávách bývá na př.. jak po referátu »přísedícího pí. X.« bylo usneseno to a to; slovo, které je vlastně přídavné

jméno v mužském tvaru, znamená ženu! To je taková »paní předseda« pravé neviňátko; zvláště člověku, jehož záda jsou otužilá vědomím, že v staré češtině jména na -a, -ě, která nám znamenají jen muže, znamenávala i ženy, že i žena mohla bývati na př. vládykou, sluhou, ochráncí. Ovšem, kdyby byl starému Čechovi někdo mluvil o nějaké paní poslanci, jak se dnes (i v Nár. l.) stále píše, byl by se štípl do ucha, aby se přesvědčil, bdí-li či sní. Tato dnešní pošetilost, nerozeznávati pohlaví na slovech, na nichž je čeština a slovanština vůbec rozeznává, má posilu, ne-li pramen, v některých cizích jazycích, v nichž cit pro lišení rodu není tak živý jako u nás. Angličan schopnosti k takovým rozdílům skoro úplně pozbyl; nebudeme zde ohřívati »vtipů« zakládajících se na tom, že angl. friend může znamenati přítele i přítelkyni. I Francouz leckde nemá ženského tvaru a naznačí pak zaměstnání nebo povolání ženy tvarem mužským; ale činí tak z nedostatku příslušného tvaru, ne z hloupé mòdy, jako se děje u nás. Nazve spisovatelku slovem mužským, auteur, proto, že si franština nevytvořila tvaru autrice a tvoření slov na -teur, ž. r. -trice mu není tak živé, aby mu slovo autrice neznělo jako něco neslýchaného a cizího; malířka stejně jako malíř je mu peintre, protože peintresse je mu řemeslná malířka na porculáně. Ale neřekne na př. dobrodružce aventurier, protože má pro ni slovo aventurière, ba i znalkyni spíše řekne řídkým slovem connaisseuse, než mužským connaisseur; slova professeuse ovšem nemá a jeho jazyk je již v takovýchto věcech příliš málo hybný, aby si je utvořil. I Čech dovede říci o ženě, že je na lidi jako kat, do práce ras, mistr na to nebo ono, protože nemáme slov katice, rasice (katová, rasová je něco jiného), protože »mistr na něco« je ustálené rčení. Ale kdo říká ženě doktor, profesor, poslanec, znatel, milovník obrazů a pod., vraždí tvárnost českého jazyka, protože náš jazyk má příslušné tvary docela nasnadě. Ani titulu »paní předseda« nehájíme, třebas má snad půdu v staré češtině; nemá jí v živém jazyce dnešním a dnešnímu citu českému je stejnou urážkou jako »paní poslanec« atd.

HOVORNA.

V této rubrice uveřejňujeme drobnější poznámky, jakož i odpovědi na dotazy našich čtenářů, zvláště takové odpovědi, jež mohou zajímati i ostatní čtenáře a jichž není lze najíti v pomůckách snadno přístupných anebo v předešlých ročnících našeho časopisu. Na dotazy odpovídáme v tom pořádku, jak nás docházejí a jak nám místo v jednotlivých sešitech stačí.

Někteří tazatelé si přejí, abychom jim odpovídali písemně. Chápeme to; v Hovorně leckdy můžeme pro nedostatek místa odpovídati dosti pozdě, zvláště proto, že rádi přidáváme výklad, z kterého by se poučili i ostatní čtenáři. Přeje-li si však některý z našich čtenářů odpovědi písemné a spo-

kojí-li se odpovědí co nejstručnější, nechť přiloží k svému dotazu buď korespondenční lístek anebo frankovanou obálku na odpověď; neboť nemajíce na tuto bohumilou činnost žádných paušálů ani dotací, musili bychom ke vší ztrátě času atd. hraditi poštovné — jako leckdy dosud — ze svých vlastních kapes. Ale prosíme také, kde nehoří, aby se pp. tazatelé spokojovali odpovědí v »Hovorně«. Podávati písemné zprávy o knihách nebo rukopisech anebo je opravovati po stránce jazykové pro nedostatek času nemůžeme..

BIT — BJIT (V. H.). Výslovnost bjit, nevjím, neumjím a p. za spis. bit, nevím, neumím jest jedna z význačných známek nářečí jihočeských; byla dříve rozšířena zvl. na celém jihozápadě, ale dnes se drží jen tu a tam na Chodsku, Doudlebsku a Lužnicku. (Dušek, Hláskosloví nářečí jihočeských I. Consonantismus 21 v Rozpr. Č. ak. III. tř. 1894). Podstata tohoto zjevu dialektického jest ta, že se v těchto nářečích měkčí před i nejen souhlásky, které jsou změkčeny i v spis. jazyce (k, h, ch, d, t, n, r), nýbrž i souhlásky p. b, v, m, které pak zní před i skoro jako pj, bj, vj, mj. Je to změna velmi stará; některé rukopisy stč. na pravopis pečlivé toto změkčené m, p, b, v před i označují zvláštním znaménkem (tečkou nad písmenem). O tom v. Gebauer, Hist. ml. I, 412.

BŘEŠŤANY (J. H.) je jméno správné, nikoli Přešťany. Jest odvozeno od podst. jména »břest« (= jilm) a je to název obyvatelský jako Lipany, Dubany, Břežany, Rokycany a p., pův. Břešťané, Lipané a p., t. j. obyvatelé místa v porostlině, v níž převládal břest, lípa a p.

BRZKÝ. Čtli jsme již několikrát b r z s k ý; dokonce i v listě člena České akademie. Pravidla píší b r z k ý, a správně; přípona není -ský, nýbrž -ký (jako sladký, prudký a j.). Proto se psávalo v starší době na př. i »nebuď brzek v řěči (řěčí)« a p.

CO SE NESTALO! (F. K.). Že takové negace »ve větách zvolacích, vyjadřujících věc neočekávanou nebo neuvěřitelnou« (Gebauer-Ertl § 844, 2) nemáme za nesprávné, řekli jsme již IV, 128. Psali tak i Bratří; na př. co nečiní zármutkové, aby i svatým nemalé zdravého soudu zastínění přivodili! (výkl. k 2. Sam. = 2. Král. 16, 3; pod. k 2. Par. 30, 10). Také na př. polština má podobné věty (czegom ja nie widział »čeho jsem já neviděl!«).

DEJKATI (R. Š.). O tomto slově bylo již psáno v N. Ř. I, 224. — Výkladu, že jméno B ř í š t ě pochází od »břísti« (broditi se), vadí ta okolnost, že v dokladech starších, v naší poznámce V, 85 citovaných, bývá zpravidla psáno Břieštie (s dvojhl. ie), nikoli Břístie, jak bychom při tomto výkladě očekávali. I toto jméno se ovšem v Čechách vyskytuje: je to Břístie (psáno Brzistie a p.), nyní Bříství (ves u Čes. Brodu); také apelativum břístí = brod je doloženo.

HODĚJOVICE (J. Č.). Jména vsí Hodějov, Hodějovice jsou odvozeniny osobního jména Hoděj (Hodějov z pův. Hodějóv, Hodějův dvůr a p., Hodějovice z Hodějovici, lidé Hodějovi); Hoděj pak je domácký zkrácený tvar jména Hodislav nebo jiného pod. (říkalo se tak i Hodač, Hodák, Hodaš, Hoďata, Hodec, Hodek, Hodík, Hodeš, Hodiš a j.). Hodějice vedle Hodějovice je podobný tvar jako Budějice vedle Budějovice (Buděj a pod. se říkalo Budihostům, Budimírům, Budislavům, Budivojům a pod.; České Budějovice mají jméno po Budivoji, a proto je doložen i tvar Budivojovice; tvar Budějice, budějický vedle Budějovice je častěji doložen již v 15. st.). Tvary jako Budějice, Hodějice mluvnicky nesprávné nejsou (v. IV, 223), ale jako spisovný jazyk, i místní jména již z potřeb právních žádají jednotnosti a místní druhotvary mohou míti právo jen v hovoru místně zabarveném. Čtenáři si snad pomyslí, že trousíme zbytečně rozumem, přidáváme-li, že se po česku jezdí a chodí k Hodějov i c ů m a pod. (protože Hodějovici a pod. byla pův. jména muž. r., »lidé Hodějovi«), ne »k Hodějovicím«. Ale čtli jsme 11. srp. 1921 v Nár. pol., jak Sokolové jeli »z Vodňan k Prachaticím«.

KAUCKÝ (F. K.). Časté toto příjmení (jež se v lidu ob. vyslovuje Koucký) je vl. Koutský (se starým pravopisem au m. ou, jako Bauše a j.); přívlastek »koutský« se přidával pův. jménu osoby pocházející z osady nebo z místa, kterému se říkalo kout, Kout, Kouty a pod. Zvukoslovné c m. ts svědčí, že se zapomněl původ tohoto jm.; pod. píšeme na př. ledečský okres, ale příjm. Ledecký. Stejně jako č. Koutský je tvořeno pol. Kątski, Kontski (p. kąt = č. kout).

KRAMOLNA (A. B.). Tvar původnější a správnější je Kramolná; je to jméno odvozené ze slova »kramol« = hádka, svár, příponou touž jako mnohá jiná jména místní, na př. Deštná, Hvozdná, Korytná a p. Tvar Kramolna vznikl podle podst. jmen jiných takto tvořených, jako cihelna, kůlna, dílna a p. Tvar Kramolná má také Palacký v Popise. — Starší tvar J i s t b i c e (za dnešní Jizbice) souvisí se starším tvarem podst. jména jizba »jistba« (z něm. stuba, Stube, světnice, příbytek), z něhož je odvozeno. — Lidové tvary L h o t k a, Ž ď á r k a (množ.) vedle nom. Lhotky, Žďárky jsou druhotvary téhož způsobu jako louky — luka, hory — hora, oblaky — oblaka a p. — Jmenuje-li se někdo Š k o ř e p a po svých otcích, nelze na něm žádati, aby se psal Skořepa, třebaže, jde-li o podstatné jméno obecné, píšeme skořepa, skořápka, nikoli škořápka a p.

LENOCH (A. V.). Také nám se zdá, že slovo toto významu opěradla (u sedadla, na saních a p.) nabylo vlivem něm. Lehne; nalézáme jej teprve v době Jungmannově. A s tím ovšem souvisí slovo l e n o š k a s významem Lehnstuhl. Ale proto ještě netřeba se těchto slov vzdávati; není jazyka národa, stýkajícího se s národem cizím, v němž by nebylo zdomácnělých slov cizích nebo změněných nějak vlivem cizím. Franština má na př. mnoho slov německého původu, jichž bez rozpaků užívá; či je možno, že by přestali

Francouzi říkati na př. boulevard, protože je to z něm. Bollwerk? Staří říkali lenochům sedadel »spolehadla« (2. Par. 9, 18), my jim říkáme také »opěradla«; i kdybychom se odhodlali dáti »lenochy« v tomto smyslu do vlatby, jak budeme říkati »lenoškám«?

MSTÍTI SE (F. K.). Stará vazba jest mstíti, pomstíti (se) nad kým (říkávalo se i bez přímého předmětu mstiti t. konati mstu nad kým), pod. msta, pomsta nad kým atd.; mstíti (se) na kom znamenalo spíše vzíti si odplatu na někom (třebas na nevinném). Tak hrozí v Troj. kron. Achilles Hektorovi »ty to za jisto jměj, že dřieve nežli rok mine, smrt Patrokla bude na tobě pomštěna« (112b vyd. 1468), Hrubý z Jelení (v překladě z Petrarky 129a) píše o nás, kteří jsme přece čertům nic neudělali, že »když se na nás smrtedlných země obyvateléch hledie pomstíti, ustavičný nám boj... zpuosobili«. Podle starého jazyka se lze mstíti nad někým, kdo sám nám ublížil nebo na př. mstíti jeho vinu (mstíti se) na jeho dětech. Vazba s předl. nad má obdoby ve vazbách jako soud, rozsudek nad kým a pod.; zanedbáváme-li ji na prospěch vazby s na, děje se to asi opravdu vlivem vazby něm. rächen, Rache s předl. an.

PAPRSEK (J. B.). Slovo »paprsek« ve významu knihovnickém jest zčeštění lat. slova radius, kterého se ovšem užívá častěji.

POCHVÍLI (F. V.). Rčení »míti pochvíli« ve významu »míti čas« je správné a zajisté staré. Starší čeština měla podst. jméno »pochvílé« s významem »prázdno, čas volný«; »ostalo nám cné veselé i milosrdné pochvílé« (rkp. Svatovít. 28 b); jeho východištěm byl asi výraz předložkový »po chvíli«, v němž předložka »po« měla význam rozprostírání v čase jako v podobných výrazech »po noci, po měsíci, po tmě« a p. V témže významě, v jakém se užívá výrazu »míti pochvíli«, užívalo se v starším jazyce i prostého »míti chvíli, nemíti chvíle« a p.

PŘEJ ZIMU (J. M.). Změna sykavé hlásky před následující sykavkou v j ve výslovnosti malšického studenta, který říkal »kuj zahrádky, bej čepice, bej šátku, na váj spomínati, přej silnici«, je změna filologům dobře známá, rozšířená v nářečích českých, zvláště jižních a východních, a dosvědčená již v době velmi staré. V prosbě otčenáše »proj za nás« je snad rozšířena po celých Čechách, v slově »půjčiti« (ze stč. póžčiti = požitčiti, ku požitku dáti) vnikla i do spis. jazyka. Příčina této změny je čistě fonetická (první z obou sykavek zůstává v rychlosti jaksi nedočlánkována), a proto se vyskytuje i v jiných jazycích. Sklon k eufonii anebo k slovinštině v ní viděti nelze.

ŘÍCI (A. N.). Dnešní prakse jazyková dovoluje i v spis. jazyce užívati tvarů bráti i brát, nésti i nést atd.; důvodem, proč tvary brát nabývají práva v spis. jazyce, není ovšem titěrnost tvarů na -ti, neboť takových důvodů vývoj jazyka nezná a jimi se neřídí. Našim předkům v 15. stol. nebyly tvary

na -ti títěrnými; z toho je vidět, že títěrnost je v lidech, ne v tvaru. Tvary s koncovkou -t se staly pravidlem v jazyce obecném, a poněvadž odtud čím dál tím více začaly pronikati do jazyka spis., nabyly v něm práva tak, jako mnohé tvary jiné. Ale z toho, že se v spis. jazyce ujaly tvary brát, neplyne důsledek, že by se měly dovolovati také tvary říct, tlouct, moct a p.; v jazyce neplatí lineál a šablona, a pokud v spis. jazyce jsou v převaze tvary správné, říci, moci a pod., nemá nikdo práva zaváděti v teorii tvary obecné. — Rozkaz. způsob »o d r a k o u š t i« je správnější než odrakoušť, třeba se říkalo prašť, vražď atd. Slovesa, která mají kmenovou samohlásku dlouhou a po ní skupinu souhlásek, mívají imperativ delší (a samohlásku kmenovou nezkrácenou); na př. roztříštiti — roztřísti; shromážditi — shromáždi, shromážděte; vyprýštiti — vyprýšti; drážditi — nedráždi. Kdybychom však přece chtěli od slovesa odrakouštiti utvořiti imperativ kratší, musila by ovšem býti kmenová samohláska ou zkrácena (jako shromážditi — shromažď) a to by ovšem u tohoto slovesa bylo těžké. — Je-li ve variantě písně »Hrály dudy...« vytištěno »z portele n č í h o,« je to zřejmá tisková chyba m. něčího; proto jste ovšem slovo »nčí« v Kottovi hledal nadarmo. — »Ten chlapec z a s l o u ž í, aby dostal výprask« je správně pověděno, a není třeba žádati tvaru zasluhuje neb zasloužil; jde tu o děj časově neurčený, obecně platný, při němž mluvícímu tane na mysli jen jakost děje (t. zv. présens gnomické, v. Gebauer-Ertl, 805, 4). Je to podobný případ, o jakém bylo vykládáno v N. Ř. III, 16 v článku »Kabát dobře padne.« Německého vlivu v tom viděti nelze, neboť je to zjev obecně slovanský; a pak Němec by to ani nedovedl říci. — »N á ř e č n í« se vám zdá nesprávně tvořeno, protože se říká »nářečí« a ne »nářeč,« ale neprávem; je to tvoření zcela obvyklé, jak je viděti z příkladů: obilí — obilní, úsilí — úsilný, peří — perní, pernatý, záduší — zádušní, zboží — zbožný (stč. = bohatý) a pod. přímoří — přímořský, Meziříčí — meziříčský, purkrabí — purkrabský, Jiří — svatojirský atp. Ukazovací t e h d y stává nejen proti spojce když, ale přirozeně i proti jiným spojkám, které se s ním významem stýkají a zaměňují, tedy i proti podmiňovacímu -li, na př. »protož nebude-li to dielo míti založenie pravého z Boha, tehdy se pohorší« (Chelč., Post. 136 b a j.). — Pravidlo, že při podstatném jméně slovesném nemá býti z v r a t n é h o z á j m e n a, zdá se vám vyumělkované a bez opory v živé řeči. Ale je tomu právě naopak; nikdo, kdo mluví přirozeně, nestůně z přejedení se, nýbrž z přejedení, nedává na modlení se, nýbrž na modlení, netouží po vyspání se, nýbrž po vyspání, nemá s dětmi trápení se, nýbrž trápení atd.; to všecko znají české děti ne od narození se, ale od narození. — O vazbě »o v l á d n o u t i n ě c o« a pod. byl výklad v N. Ř. V, 222; výklad ten se však nevztahuje na vazbu »o b ý v a t i n ě c o«, protože předpokládané k tomu vazby »bývati někde« v spisovné češtině není. Obývati, jako přebývati, bydliti atd., mělo v češtině vždycky jen vazbu příslovečnou (někde) a vazba akusativní se začala vtírati do češtiny vlivem něm. slovesa bewohnen. — Z b o ž í z n a l s t v í (Waaren-

kunde) jest ovšem slovo nesprávné; kniha Lukášova o této vědě má na titulním listě správně: Nauka o zboží. »Zbožnictví« by bylo slovo méně vhodné; těžko by bylo nemyslit při něm na adj. zbožný. — Předpona při- je zpravidla krátká v slož. sloves.: přijíti, přinésti, přimluviti se, přihoditi se atd., dlouhá v složeninách jmenných: příchod, přínos, přímluva atd.; proto píšeme při-sahati (to se dělo položením prstů, sáhnutím na kříž a p.), ale přísaha; přivrženec (od part. přivržen = připočten, jako přidělenec, přišlec a p.), ale přívrh (Jungm.). Že by se někde učilo psáti přihoda m. příhoda, nevíme. Pravidlo o předponě při- platí i o mnohých předponách jiných. — N. Ř. III, 30 neučí, že vazba »cítím se zdráva« »není nesprávná.« Naopak, tomu, kdo četl výklad pozorně, nemohlo ujíti, že se v onom článku činí dobrý rozdíl mezi zvratnými slovesy, kde se zvratné zájmeno cítí anebo může cítiti jako předmět slovesa (vidím se zdráva), a mezi takovými, kde se význam zvratného slovesa cítí jako celek jednotný (zdám se zdráv). Takovýmto slovesem zvratným je i cítiti se (= skoro býti), neboť u něho již necítíme ve zvratném se předmět slovesa cítiti, leda snad ve významu, o který zde nejde.

SKÝVA (G. Ž.) je slovo původu germánského; vzniklo ze starohornoněmeckého sciba, Scheibe, s nímž souvisí i angl. shive, sheave. Je to převzatek obecně slovanský; nejstarši doklady české jsou ze žaltářů: šlé křištal svój jako skýby, Ž. Wittenb. 147, 17, jako skývy Ž. Klem. tamt. Dnešní tvar spisovný je skýva, dial. též skýba, skybka, skybička.

SLOVOSLED. Velmi poučný příklad zamotaného a nečeského slovosledu, o jakém vykládal v I. roč. N. Ř. Táborský, měly 20. dubna Nár. l. Napsaly: »Pohřbíme v Praze na italské frontě Rakušáky popravené legionáře.« Při prvním čtení by člověk myslil, že v Praze byla italská fronta a že jsme tam pochovávali Rakušáky.

TELECKÝ (G. J.). Příd. jméno »telecký« (z püv. telečský, jako prorocký m. proročský) k podst jm. Telč je tvar správný. Teleč je jméno místní, tvaru přivlastňovacího, z osob. jména Telek (Telka) jako čes. Telčice. Podobně je tvořeno i příd. jméno »kelecký« z míst. jména Kelč (z osob. jm. Klek, 2. p. Kelka). Zaváděti umělé a nelidové tvary »telečský, telčský« a p. pokládáme za strojenost a zbytečnost.

VSTŘÍC (F. K.). Je to původně předložkový výraz v střieci; je v něm 4. p. zaniklého jm. střiecě »setkání«, příbuzného se slovy střetnouti se, ústřeta (v ústřetu, v ústřety jíti, z čehož nový spis. jaz. docela libovolně má v ústrety), totožného se srb. srijeća, slovin. sreča atd. (s v těchto slovích je předložka). Správně se říká »jíti, vyjíti někomu vstříc«, kde se mluví o skutečné chůzi (=jíti někomu v ústrety, naproti); ve smyslu přeneseném (hověti, býti nakloněn, nápomocen někomu) je to novodobý germanismus

(něm. jm. entgegenkommen). V staré době se říkalo také něčemu (na př. zlému, neřádu atp.) vstříc jíti (vjíti, vyjíti) s významem »překážeti, brániti, kaziti.«

VYNDATI (L. K. T.) z čeho jest, bylo obšírně vyloženo v článku prof. Zubatého v N. Ř. IV, 168; vzhledem k jeho původu lze je děliti právě tak vy-ndati jako vyn-dati. — Č t v e r k a jako název číslice je tvar stejně správný jako č t y r k a (správnější než »čtyřka,« neboť r se v takovýchto případech zpravidla neměkčí, hořeti — horký atd.). Jsou to odvozeniny od dvou různých stupňů téhož kmene číslovky čtyři: čtverka od kmene čtver-, z něhož se tvořila slova rozličnými příponami i skládáním nejčastěji (čtvermo, čtverní, čtvernohý atd.), čtyrka od kmene čtyr-, který je v tvarech číslovky »čtyři.« — »Jíti někomu n a p r o t i (= vstříc)« je rčení správné a staré; v starším jazyce se užívalo i prostého proti(v), na př. »ten muž běžě napřed do domu i vece čeledi své: Pójděm proti svatému starci!« (Ž. Otc. 76, b). V dnešním jazyce jest výraz »jíti vstříc« spíše knižní, »jíti naproti« lidový. — O vazbách »h r á t i s i n ě č í m« a »s n ě č í m« byl výklad v N. Ř. II, 223. — Sloveso p ů j č i t i je ze staršího pójčiti (a to z požitčiti) a jako jiná slovesa s předponou po- mívalo u sebe předmět v 2. pádě; na př. požič nám času (Ž. Klem. 140 b), (Bůh) téhož divu pójčil Prokopu svatému (Hrad. 7 a). Tak dosud v nářečích východních, kde předpona po- zůstává ještě patrná: požčajte mi videł, grejcara, pojčajte mi šatečky (Bart., Dial. sl. 310, 324), a pod. i na Slovensku. V západní češtině, kde se pójčiti mění v půjčiti (ob. pučit), ustupuje vazba genitivní vazbě akusativní a vazba genitivní se drží jen archaisticky, na př.: páni se budou rváti, sedláci půjčte vlasův (Mudr. 12, 110). Genitiv pak u slovesa půjčiti bývá jen v platnosti gen. partitivního (jako u sloves dáti, koupiti a p.); tedy na př. půjč mi knihu, půjčte nám mouky. — Sloveso d a ř i t i s e má vazbu osobní i neosobní. »Věc se daří« (perf. zdařila, podařila) znamená, že ta věc dobře pokračuje, dobře jde, roste atd., na př. »když jest tiché moře, plavení nejde = nedaří se« (Kom., Janua 464); »jemu se všechno daří« znamená, že má ve všem štěstí, úspěch. Vazba neosobná vznikla z vazby osobní, když na podmětu pojatém zcela obecně mluvícímu nezáleželo; tak se ptáme, »jak se ti daří?« (nemyslíce na nic určitého), abychom se dověděli, jak je kdo se svým stavem spokojen, jak mu štěstí slouží. Vzhledem k významu slovesa »dařiti se« měli bychom na tuto otázku odpovídati »tuze se mi daří,« »málo (nevalně) se mi daří,« ale poněvadž sloveso »dařiti se« v tomto spojení ztrácí kus svého významu a vyrovnává se významem s podobnými rčeními »jak se ti vede, jak se máš, jak ti je« a p., odpovídáme: »dobře se mi daří — špatně se mi daří« (jako bychom říkali dobrý zdar a špatný zdar, dobře se mu poštěstilo — špatně se mu poštěstilo). Je tedy správné říkati i »cukrovka se daří« i (podle rčení »mně se tu nedaří, daří špatně, dobře«) »cukrovce se tu nedaří« s tím rozdílem významovým, že v prvém případě máme na mysli jaksi obecné

podmínky zdaru, bez jichž splnění cukrovka vůbec nemůže prospívati, růsti — proto říkáme, že se na jihu cukrovka nedaří (t. j. vůbec tam neroste), — v druhém případě pak zvláštní podmínky zdaru anebo podmínky zvláštního zdaru — proto říkáme, že se v písečných hlinovatkách cukrovce daří lépe než v suchých písčinách, že se letos cukrovce nedaří atp. — Sloveso **přáti se** v spisovném jazyce dosud pojí s 2. pádem; v jazyce obecném proniká tu ovšem jako u jiných sloves podobných (potřebovati a p.) 4. pád. — **Podletí** je čas pod létem jako podzim čas pod zimou; v kalendáři českém na r. 1489 v Plzni tištěném jest rok rozdělen takto: prosinec a leden — zima; únor, březen — jaro; duben, máj — podletí; červen a červenec — léto; srpen a září — poletí; říjen a listopad — podzim. V širším pojetí znamená podletí jaro vůbec; na př. »při začátku podletí aneb jara« (Velesl. Kal., 25. Martis). — **Zanášeti** se nějakou prací je rčení správné; Komenský ho užívá velmi často. Je to trvací tvar k slovesu zanésti se, kterého bývá také, byť ne tak často, užíváno v témže smyslu, na př.: »a opustiv ta myšlení, jimiž sem se byl zanesl, obrátil jsem se k ní« (Kral. 4 Ezdr. 9, 39, v 5. díle šestidílného vydání). Významové východiště těchto rčení jest ve výraze »někoho něčím (na př. prací) zanésti«; říkáme až dosud »jsem prací zanesen.«

ZPĚČOVATI SE (F. K.) Tak, ne zpečovati se, učí psáti Pravidla a správně. Je to trvací tvar k dokonavému zpíčiti se, stč. **zpiečiti sě** (někdy i zpietčiti), to zase je odvozenina podst. jména **zpátek**, žijícího v přísl. nazpátek, zpátkem, zpátky. Jsou to slova příbuzná se skupinou slov **zpět** (zpietiti sě, zpítit se = postaviti se na odpor, zvrátiti se v něčem) a **opět** (opětovati, stč. též opiecěti), hmotný základ významový pak viděti v rovněž příbuzném slově **pata**; střídání samohlásek a, ě — á, ie (í) má vysvětlení v tom, že zde bývala pův. nosová samohl. ę (csl. pęta atd), která se změnila v době pračeské v ja, já (za retnými souhl. p, b, m, v dále v a, á), místo čehož podle pravidel české přehlásky pak musilo před měkkými slabikami vznikati krátké ě a dlouhé ie (í). Výslovnost zpečovati vznikla asi tím, že se nejasné slovo zpěčovati pletlo se sl. pečovati. **Zpietčiti sě** (**zpětčovati sě**) znamenalo pův. »postaviti (stavěti) se na paty, na zadní nohy«, pak »stavěti se na odpor, zdráhati se« atp.; snad si Bratří ještě byli vědomi pův. významu, překládají-li 5. Mojž. 32, 15 »takž Izrael ztučněv, zpíčil se« (recalcitravit Vulg.) s výkladem »zbujněl aneb pral nohami co kůň zpátkem«.

ZTRATITI (M.). Výrazy »ztratiti bitvu, pole, šturm, pevnost, mnoho lidu a p.« jsou staré a dobré. Výrazu »ztratili 20 mrtvých«, který se zdá logicky nesprávný, porozumíme, uvážíme-li, že se v stejné platnosti říká »nepřítel ztratil 20 lidí« a »nepřítel měl 20 mrtvých«. Také brachylogicky by bylo možno onen výraz vykládati z úplnější věty »ztratil 20 lidí mrtvých«, v níž by příd. jméno »mrtvých« mělo platnost predikativní (doplňkovou).

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.